

Litteratur

THEDE PALM:

Vilhelm Moberg och historien

När William Gladstone, »folkets William», en gång för ungefär 100 år sedan hade tid och tillfälle att ägna sig åt litterära sysselsättningar i stället för åt politik, fördjupade han sig i Homeros och hans tid. Mycket riktigt kom det så ut en bok i tre delar. Till hela den stora litteraturen om Homeros är detta ett av de mest egendomliga bidragen. Gladstone visste nämligen i förväg vart han ville komma. Så lyckades han också till sin egen stora tillfredsställelse bevisa, att den kristna treenighetsläran fanns förbäddad hos de gamla grekerna.

Det är lätt att komma att tänka på denna typ av historieskrivning då man läst *Vilhelm Mobergs* redan berömda *Min svenska historia berättad för folket*, del 1 (Norstedts). Den är också originell, skriven utan hänsyn till vad andra tycker. Redan ordet »min» i boktiteln uttrycker, att detta är historien som han själv vill ha den. Originaliteten sträcker sig så långt som till deltiteln, vilken lyder *Från Oden till Engelbrekt*. Enligt vanlig ordning skulle detta betyda att boken går från äldsta tider fram till och med Engelbrekt. Men det gör den visst inte. Engelbrekts namn är ditsatt som ett elegant motstycke till Odens, och i ett PS meddelar författaren, att om Engelbrekt skall han skriva nästa gång. Gladstone kunde ha hittat på något liknande: han älskade också att alltid ha ett äss instucket i rockärmen.

I ett avseende är emellertid Moberg helt anorlunda än den i skrift intrasslat obegriplige Gladstone. Han behandlar språket suveränt. Att läsa honom är att möta mästaren. Rent och klart, utan krusiduller, förmedlar hans språk vilka nyanser han önskar. Man frestas att säga, att han gärna må skriva vilken historia han vill och också ställa verkligheten på huvudet så ofta han har lust: väsentligt är att han blir läst. Han har möjlighet att påverka en generation, som själv inte får lära hur det går till att skriva svenska. Genom Mobergs bok drar mera en fläkt från det svenska språkets storhetstid än från den svenska historiens.

Vad beträffar den senare får en intresserad läsare tillfälle att fästa sig vid olika märkvärdigheter. Så kan han redan i början fråga sig, under vilken geografisk breddgrad det svenska land egentligen låg, dit våra förfäder, ursvenskarna, kom. Landet var, säger Moberg, till största delen kargt och ogästvänligt, sommaren var försvinnande kort, vintern outhärdligt lång. Människorna levde i skumma hålor, där de livnärde sig bl a på ollon från ekar och bokar, vilka tydligen växte bra i det hårda klimatet.

Eller kan han läsa om trälarna, som Moberg, folkets man, gör sitt bästa att finna fram till trots bristen på källor. Det är sant, att författaren därvid gjort det något enklare för sig genom att införa en särskild kategori trälare, nämligen konungens hirdmän. Hirden hörde annars, som själva ordet anger, till huset. Hirdmännen var »huskarlar», vilket de också kallats, och de uppbar avlöning. På samma sätt tog tydligen de svenskar, som drog till Konstantinopel, där plats i hirden genom ett kontrakt. De skulle stanna en tid och få viss ersättning och sedan kunde de dra hem. Om detta skall kallas trældom, får väl varje annan anställning ses på samma sätt.

Eller kan läsaren undra hur just en man som Moberg kunnat undgå att skriva om den nordiska bondereligion, som vi dock vet något om – inte mycket, det är sant, men alltså något. Vad ortnamnen berättar om svenska gudar torde vara väl så viktigt som vad Eddan, alltså på Island upptecknad litteratur, har att säga. Men Moberg är frejdig, där som annars. Om kulten skriver han: »Det är uppenbart, att svenskarna en gång var phallosdyrkare.» Till grund för detta egenartade påstående har han dels en kristen krönikör, Adam av Bremen, som själv inte sett en viss gudabild i ett tempel från sen tid utan beskriver den i andra hand (vilket visserligen inte utesluter att han kan ha gjort det riktigt), dels en enda liten statyett om vilken ingen människa vet om den avsåg att föreställa en gud eller om den rent av tillskapats för nöjes skull. Tills vidare, eller

tills Moberg vill bevisa mera, får nutidens sex-medvetna svenskar avstå från nöjet att veta sig härstamma från phallosdyrkare.

Eller slutligen kan läsaren förvåna sig över att Moberg tycker så illa om vikingatiden – eller snarare över att man alls kan tycka illa om ett historiskt tidsavsnitt på det sätt han gör. Det är lätt att också där peka på detaljfrågor, som han missuppfattat. Inga nya gravfynd i Birka har t ex varit nödvändiga för att visa att vikingarna använde sig av »kavalleri». Att de kunde medföra hästar i sina skepp omtalar den samtida anglosaxiska krönikan tillräckligt ofta. Men huvudfrågan är inte denna, eller någon liknande. Moberg tycker illa om vikingatiden med dess »avskryvda våldsdåd», därför att han engagerar sig och lägger sin egen tids och sin egen personlighets bedömningar på vilken tid och vilka människor han behagar, de må vara historiska eller inte. Detta är det väsentliga i hans sätt att skriva historia. Därför är den »min», inte med nödvändighet andras.

Detta kan leda till anakronismer som ofta förefaller onödiga (»Folkungaslakten var en förbrytarfamilj») och ibland alldeles tokiga (Valdemar Birgersson hängav sig åt »en sexu-

ell förvillelse» med sin svägerska och fick göra bot, ty för den katolska kyrkan var »trohet inom äktenskapet en mycket grövre förbrytelse än avlivandet av en människa». I verkligheten rörde det sig om en förbindelse inom förbjudna led; därav reaktionen). Men man kan också se saken på annat sätt.

I en tid som vår, då »kulturpolitiker» inte gjort och gör annat än försöker få oss att tro att vi kan fria oss från vårt historiska arv, då är det kanske riktigt att som Moberg envetet föra in vår egen tid i historien, eller omvänt, belysa dagens problem genom historien. Resultaten blir ibland mer än tankeväckande. De blir omtumlande. Jordbruksminister Ingemund Bengtssons ord om att jordbruksnedläggelse bidrar till att återställa den ursprungliga miljön blir plötsligt inte bara en cynisk kvickhet. De blir reaktionära. De representerar något kulturförstörande. Vilken svensk fackhistoriker skulle kunna, eller våga, draga upp sådana linjer mellan tidsåldrarna som Vilhelm Moberg gör?

Läs också kapitlet om digerdöden. Det är inte långt, och det handlar för övrigt inte mycket om Sverige. Men det representerar en fulländad typ för kraftig, rättfram berättarkonst.